

UDK 821.163.42-14
 929 Bošković, B. "1699/1770"
 Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 10. veljače 2003.

Ostale pjesme Bara Boškovića

Gorana Stepanić

Filozofski fakultet, Zagreb

Uz elegije, ekloge, epigrame i ode, Bošković je napisao i pet pjesama koje se mogu podijeliti u dvije generički različite grupe: jedna pjesma je nedovršen epilij, a preostale četiri stihički su organizirani lirski oblici. Autorica detaljno obrađuje svaku od tih pjesama, opisujući je na razini metrike, leksika i motiva.

Uz četiri ode, koje se, kao i elegije, ekloge i epigrama, mogu točno žanrovski odrediti i smjestiti u definiranu generičku 'ladicu' klasičnoantičkog književnog repertoara, Bošković je ostavio i pet pjesama koje postojeća literatura naziva 'ostalim pjesmama',¹ ili samo 'pjesmama'.² Među njima, međutim, nalazimo dvije generički različite grupe: jedna je od tih pjesama nedovršen epilij i generička joj je pripadnost prilično jasna, a četiri preostale pjesme stihički su organizirani lirski oblici te se doista mogu nazvati 'ostalim pjesmama'.

I. Epilij

Nepunih 85 stihova dugačka heksameterska pjesma naslovljena *Puer Jesus in templo oblatus* (*Dječak Isus prikazan u hramu*) u rukopisu iz Arhiva Male braće nalazi se na stranicama 80-83, u rukopisu Državnog arhiva u Dubrovniku na listovima 5-7, a u zagrebačkom rukopisu na stranicama 99-103. Motivski se pjesma oslanja na novozavjetnu scenu koju je Bošković, između ostalog, obradio i u svojoj prvoj odi: prikazanje Krista u jeruzalemskom hramu i Šimunovo proročanstvo. Epizodu, koja u Bibliji obuhvaća samo 10 redaka (Lk 2, 25-35), Bošković amplificira elementima epskoga stila, najvećim dijelom vergilijevske provenijencije. Tekst sačuvan u trima rukopisima završava iza treće polustope 85. stiha, usred Šimunove poduže replike. Replika nije dovršena, tekst nije iscrpio sve motive biblijskoga odlomka i nije došao do njegova kraja (do trenutka kada Šimun Mariji kaže da će joj mać probosti dušu), što nedvojbeno upućuje na to da nedostaje dio pjesme a o opsegu toga dijela ne bi bilo zahvalno nagađati. Prepisivač rukopisa iz zagrebačke Nacionalne i sveučilišne knjižnice prekid teksta komentira riječima *desunt multa* - po njemu, dakle, nedostaje mnogo toga.

¹ Ivan Bošković, "Treća rukopisna zbirka talijanskih i latinskih pjesama Bara Boškovića", *Marulić*, 20., (1987) 2., str. 177.

² Isti, "Dvije rukopisne zbirke latinskih i talijanskih pjesama Bara Boškovića", *Almanah Bošković*, 1963., str. 182.

Mnogo teksta nedostaje sudeći i po njegovoj retorici: Bošković je pjesmu započeo uistinu *ep-ski* široko. Formulaičan početak odgovara tradiciji epskih početaka: apostrofira se 'višnji dom nebeskog svoda' uz molbu da se otvori pjesniku; pjesnik odbacuje svoje dotadašnje (iako kršćanske) teme (2-4);³ slijedi najava teme (6-9); odbacivanje poganskih tema (6-7); zaziv Djevice Marije s molbom da pomogne pjesnikovanju (9-10).

Pande fores Superum, longos jam clausa per annos
Aetherei domus alta poli; sat prima Parentis
Crimina, sat laesi iustas deflevimus iras
Numinis. Optatae demum data copia pacis
Et primo haud impar scelere jam vagit ad aras 5
Victima. Tu Genetrix, neque enim tentare recessus
Aonios, Cyrrhamque juvat, tua munera quando
Et Natum ante aras fata ad crudelia Patri
Permissum canimus. Tu numine, Diva, secundo
*Plectra move et cytharam melioribus imbue lymphis.*⁴ 10

I tekst koji slijedi neprestano svraća pozornost na svoju epičnost formalnim elemenatima i sintagmama kakve poznajemo iz klasičnih epskih djela. Tako se, primjerice, radnja uvodi *in medias res*: predstavlja se starac Šimun, smješta ga se u Jeruzalemski hram i objašnjava se njegova proročka uloga:

*Forte*⁵ *Palaestinas, ubi frontem attollit in auras*
Templum ingens augustum ...
Adstabat Simeon, superum cui noscere fata
Posse datum ...

(11-12; 14-15)

I u samo 85 stihova možemo naći dvije poredbe, jednu iz svijeta prirode (uspoređuju se Šimunove dugotrajne molitve za dolaskom Mesije s molitvama za dugo očekivanu kišu nakon suše) i jednu s područja teatarske metaforike⁶ (uspoređuje se anđelov zorni prikaz budućnosti s dojmljivim prizorom u kazalištu). Obje su poredbe uvedene dobro znanom sintagmom *qualis ubi*, kakvu kod Vergilija nalazimo, primjerice, sedam puta.⁷

³ Bošković u stihovima 2-4 kaže kako je 'dosta oplakivao prvi grijeh roditelja i srdžbu uvrijeđenoga božanstva'. Ako to nije puka manira započinjanja epa, Bošković ovdje govori o nekom svojem, nama nepoznatom (epskom?) djelu u kojem je obradio temu istočnoga grijeha i izгона iz Raja.

⁴ Za sintagmu (*longos jam clausa*) *per annos* usp. 'urbs antiqua ruit multos dominata per annos' (Verg. *Aen.* 2, 363); 'religione patrum multos servata per annos' (Verg. *Aen.* 2, 715); 'sacra comam multosque metu servata per annos' (Verg. *Aen.* 7, 60); 'pinea silva mihi multos dilecta per annos' (Verg. *Aen.* 9, 85); za *domus alta* vidi: *Aen.* 10, 101; 12, 526; 12, 546. Za uglavnom ovidijevsku sintagmu *laesi...iras...Numinis* usp. 'Iusserat et saevam laesi fore numinis iram/ vaticinatus erat' (Ov. *Met.* 4, 8), 'numinis ut laesi fiat mansuetior ira' (Ov. *Trist.* 3, 6, 23), kao i Ov. *Met.* 2, 659; 6, 313; 10, 239; Verg. *Geor.* 4, 453.

⁵ *Forte* kao uvodna riječ za prelazak na novu scenu pojavljuje se i u Verg. *Aen.* 8, 102; 10, 653; 11, 768; 12, 766.

⁶ Za termin vidi Ivan Slamnig. 'Kontinuitet evropske metaforike u hrvatskoj književnosti', *Sedam pristupa pjesmi*, Rijeka 1986., str. 19 i dalje.

⁷ Usp. *Aen.* 2, 471; 4, 143; 8, 589; 9, 563; 11, 492; 11, 624; 12, 451. U Vergilija ova sintagma redovito uvodi poredbu i nalazimo je samo u *Eneidi*. Jednom se pojavljuje i u Ovidija (*Met.* 14, 768).

Radnjom antičkoga epa upravlja svijet bogova, koji se povremeno javlja smrtnim protagonistima da bi ih poučio i dao im naputke za dalje djelovanje. Tako se i u Boškovića javlja anđeo (Merkurijev kršćanski kolega), koji Šimunu javlja da mu se želja uslišala i da će vidjeti Mesiju; prorokuje i muke koje će Šimun prenijeti Mariji. Anđeo se pojavljuje iznenada (*Cum subito ante oculos magnum et mirabile monstrum*); kraj njegove replike naznačen je sintagmom *sic fatus ...*⁸

Iako u ovom djelomično sačuvanom epiliju ne možemo govoriti o pravim paralelnim radnjama, Bošković nam skreće pozornost na Marijin put iz Betlehema prema Jeruzalemu riječju *Interea ...*, koja u epu uvodi radnju koja se odvija *u međuvremenu*.⁹

Bošković se i na kvantitativno malenom segmentu teksta pokazao kao vješt oponašatelj elemenata epskoga stila. Razmjerno štur biblijski odlomak upotpunio je digresijama u obliku raznih pripovjednih tehnika: pripovijedanjem, opisom, proročanstvom, vizijom, ponavljanjem (Šimun ponavlja anđelovu viziju muke), dijalogom. Više bi se informacija o Boškovićevu epskome umijeću moglo dobiti samo na temelju još uvijek nepoznatog dijela teksta.

II. Falečka

Pjesma pisana falečkim jedanaestercem, naslovljena *Simeon in Pueri amplexu vita fungitur* (Šimun umire u Dječakovu zagrljaju), u rukopisu Arhiva Male braće nalazi se na 59. stranici, u rukopisu Državnoga arhiva u Dubrovniku na listovima 7 i 8, a u zagrebačkom rukopisu nalazi se na stranici 73.

Motiv - Šimunova smrt pošto je vidio Mesiju i time se ispunilo proročanstvo - iz istoga je biblijskog mjesta kao i motiv Prve ode i epilija - iz Evanđelja po Luki 2, 34. Za razliku od ode i epilija, u središtu kojih je bio Isus i proročanstvo njegove muke, falečka pjesma usredotočena je na Šimunov lik, njegovo osobno iskustvo susreta s dugo očekivanim Mesijom, što je za nj ujedno i (tjelesna) smrt i (vječni) život. Od ukupno dvanaest stihova, prvih devet kroz parafrazu Katulove 5. pjesme¹⁰ opisuje kako Šimun grli i ljubi dijete Krista; u posljednja tri stiha mijenja se fokalizacija - navode se Šimunove riječi, kojima se on kroz antitezu vječni život - prolazni život oprašta od svijeta. Ta tri stiha funkcioniraju kao svojevrsna poanta, pa se strukturom ova pjesma približava epigramu. Iako je lirski minijatura i generički nesrodna s epilijem, prirodno se nastavlja na njegovu radnju.

III. Anakreontske

Dvije je pjesme Bošković podnaslovio kao *anacreontske*, misleći pritom na metar, a ne motiku i žanrovske zakonitosti pjesama koje se nazivaju *anacreontea*, a pjevaju o vinu i ljubavi. Metar je kombinacija katalektičkog jampskog dimetra (shema: X - U - U - X) i jonika, odnosno anakreontskog stiha (shema: UU - U - U - X).¹¹

Prva od anakreontskih pjesama *Marinus cancer Christi Domini effigiem ex undis ereptam ad littus defert* (Morski rak na obalu donosi sliku Gospodina Krista ugrabljenu iz valova), u rukopisu Male braće nalazi se na 59.-60. stranici, u zagrebačkome rukopisu na 73.-74. stranici, a u arhivskome rukopisu na 63. listu. Lirski subjekt, simulirani očevidac scene naznačene u

⁸ Za sintagmu *cum subito* usp. Verg. *Aen.* 1, 509 i 1, 535; Ov. *Met.* 4, 711; 13, 945; 15, 561. Za zaključnu sintagmu *sic fatus* usp. Ov. *Met.* 12, 122. i Verg. *Aen.* 1, 610; 2, 50; 2, 391; 2, 544; 3, 118; 4, 570; 5, 72; 5, 351; 5, 539 i 10, 535.

⁹ *Interea* se kao uvod u paralelnu radnju u *Metamorfozama* pojavljuje 25 puta, a u *Eneidi* 55 puta.

¹⁰ Boškovićeve stihove: *Affixit sinui, genisque mille/ Vultu basia mille blandienti/ Et rursus lacrimas gena madente/ Rursus basia blandiente labro...* (5-8) usporedi s Cat. *Carm.* 5, 7-10.

¹¹ Križić označava *anceps*.

naslovu dvama retoričkim pitanjima uvodi prizor: morski je rak iz mora izvukao sliku Krista na križu. Subjekt-vjernik obraća se potom moru, odbacuje njegove dotadašnje darove (biser, dragulje, školjke) kao potpuno nevrjedne i vrijedne prezira u usporedbi s darom 'krvava božanstva'. Pjesma je strukturirana kao dvostruko pitanje, konstatacija (odgovor) i zaključak, ponovo u obliku pitanja i odgovora. Ponavljanje dijela pitanja u odgovoru (usp. stihove 11-12 i 15-16) čini te stihove svojevrsnim pripjevom.

Druga anakreontska pjesma, naslovljena *Obtulerunt ei aurum, thus et myrrham* (*Prinesu mi darove: zlato, tamjan i smirnu*),¹² naslovom uzetim iz Matejeva evanđelja 2, 11, nalazi se u rukopisu Male braće na 60. stranici, u zagrebačkome rukopisu na 74.-76. stranici, a u rukopisu Povijesnoga arhiva na 49. listu.

U 'apokrifnoj' sceni poklonstva kraljeva malog Isusa ne privlače ni zlato ni tamjan, već gorka smirna,¹³ koju kuša. Vidjevši to, Marija mu se obraća, prorokuje muku i umjesto smirne nudi mu vlastite gorke suze.

Prvu polovicu pjesme 'priča' pripovjedač, a druga je polovica u upravnom govoru, Marijino obraćanje Isusu. Motiv Poklonstva Bošković je već obradio u Drugoj odi; ovdje je obuhvaćen mnogo manji dio kanonskoga teksta (samo motiv određen u naslovu), a ostatak je pjesnička amplifikacija novozavjetne scene. Od 10. do 15. stiha, gdje Isus kuša smirnu, vidljiva je, bez obzira na promijenjen metar, još jedna parafraza Katulove 5. pjesme:¹⁴

Hanc ad sinus reducit, 10

Hanc osculis labello

Fovet usque blandienti;

Gustatque respicitque,

Iterumque blandienti

Hanc imprimit labello. 15

Element prorokovanja muke, čest u Boškovića, i ovdje je prisutan.¹⁵

IV. Adonejska

U rukopisu Arhiva Male braće nalazi se na 61. stranici; u rukopisu Državnoga arhiva na 49. listu, a u zagrebačkome rukopisu na 76. i 77. stranici.

Pjesma ima trideset i devet stihički organiziranih samostalnih adoneja, naslovljena je *Stella regio itineri Duce se praebet* (*Zvijezda se nudi kao vodič kraljevskom putovanju*), zavjetna je pjesma, molitva u kojoj se subjekt - vjernik obraća zvijezdi Sjevernjači, putokazu i zaštitu mornara, i moli je neka se skloni pred novim, boljim vodom - Kristom. Kratak metar, peterac odvojen od matične sapfičke strofe, razmjerno je rijedak u novovjekovnome latinitetu. Motiv oluje na moru koju se može svladati vjerom obrađuje i Boškovićeve Četvrta oda o svetom Aleksiju. U obje je pjesme moguće tumačiti motive oluje i luke kao metaforu nesigurna života izvan vjere i sigurna spasa u vjeri.¹⁶

¹² Prijevod prema *Jeruzalemskoj Bibliji*, Zagreb, KS, 1994.

¹³ Za smirnu kao simbol muke vidi bilješku n) uz Mt. 2, 11 u *Jeruzalemskoj Bibliji*.

¹⁴ Usp. gore komentar uz Boškovićevu pjesmu *Simeon in Pueri amplexu vita fungitur* i bilj. 10.

¹⁵ Usp. Oda I, *Puer Jesus in templo oblatus, Simeon in Pueri amplexu vita fungitur*.

¹⁶ U antičkoj se tradiciji metafore o plovidbi odnose prvenstveno na književno stvaranje: pjesnički je rad plovidba, a na kraju se djela jedra spuštaju; epski pjesnik kreće na plovidbu u brodu, lirski u čamcu. Kršćansko je pjesništvo modificiralo tu metaforiku, pa se pomorsko putovanje poistovjetilo s vjernikovim duhovnim putovanjem, a zvijezda vodilja - *maris stella* - jest Djevica Marija, ili, kao ovdje, Krist. Za 'navigacijsku metaforiku' vidi I. Slamnig, n. dj., str. 20-23.

Velik broj raznorodnih metričkih oblika i žanrovska raznolikost latinskog pjesničkog opusa Bara Boškovića, upućuju na pjesnikovo izvrsno poznavanje antičkih izvora, te dobru potkovanost u neoklasičnom stihotvorstvu. Njegov lirski opus, nevelik, ali metrički raznolik, pokazuje tendenciju prema određenim novozavjetnim motivima - Šimunovo su proročanstvo i poklonstvo kraljeva nezavisno obrađeni u nekoliko pjesama. Uz tu sklonost da parafrazira i nadopunjava biblijske scene, primjećuje se i određena sklonost pisanju klasično stihovanih molitava (Oda III; adonejska pjesma). Epski se Boškovićev opus, doduše, svodi na nekoliko desetaka heksameterskih stihova, no stil kojim su pisani svjedoči i o kompetentnu epskom pjesniku. Uzevši u obzir i epigrame, elegije i ekloge, Boškoviću se ne može osporiti činjenica da je književno izuzetno obrazovan i žanrovski svestran latinist.

Other Poems of Baro Bošković

Beside his elegies, eclogues, epigrams and odes, Bošković also wrote five poems. Bošković's style and technique in these poems, as well as richness in genre, present Bošković as a versatile Latin poet who is well versed in neoclassical poetry. His tendency is to describe motifs from the New Testament - Simon's prophecy and other motifs are described in several of his poems. Beside his inclination toward Biblical scenes, he also wrote prayers in verses. His work in epical style is very small, but again he proves himself as a good epical poet. Taking into account his elegies, eclogues and epigrams, there is no doubt that he was well educated and versatile Latin poet.